Premium e-Journal of Social Sciences

Premium Sosyal Bilimler E-Dergisi
Uluslararası Hakemli Dergi- International Refereed Journal
ISSN: 2687-5640

Received / Makale Geliş Tarihi 21.09.2025
Published / Yayınlanma Tarihi 30.11.2025
Volume (Issue) Cilt (Sayı) 9 (60)
pp / ss 1224-1230

Review Article / Derleme Makale
10.5281/zenodo.17792896
Mail: editor@pejoss.com

Dr. Öğr. Üyesi Erhan Özdemir
https://orcid.org/0000-0001-6872-1603
İstanbul Okan Üniversitesi, Konservatuvar, İstanbul / TÜRKİYE
ROR Id: https://ror.org/054d5vq03

Paleolitik Dönemin Müzikal Bulgularına Eleştirel Bir Bakış

A Critical Look at Musical Findings from the Paleolithic Era

ÖZET

Paleolitik döneme ait müzikal verileri eleştirel perspektifle ele alan bu çalışma, insanlık tarihinin en eski ses üretim biçimlerinin günümüz müzik algısıyla nasıl yorumlandığını eleştirel bağlamda incelemektedir. Paleolitik dönemden günümüze ulaşan kemik flütler, deniz kabukları, boynuzlar ve çeşitli üflemeli çalgı benzeri nesneler, müziğin yalnızca estetik bir olgu değil, aynı zamanda kültürel, ritüel ve iletişimsel bir pratik olarak da varlık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ancak bu döneme ait bulguların yorumlanmasında, doğrudan ses veya performatif verilerin olmaması ciddi bir metodolojik sorun teşkil etmektedir. Bu durum, geçmişin müzikal deneyimini anlamlandırmada hem epistemolojik hem de kültürel yanılgılara yol açmaktadır. Araştırmanın temel amacı, Paleolitik döneme ait müzikal bulguların günümüz Avrupa merkezli müzik epistemolojisi üzerinden değerlendirilmesinin oluşturduğu sınırlılıkları ortaya koymaktır. Bu kapsamda çalışma, müzik arkeolojisi verilerini etnoarkeoloji, deneysel arkeoloji ve etnomüzikoloji yaklaşımlarıyla birlikte ele almakta; Divje Babe, Geissenklösterle, Hohle Fels, Isturitz ve Marsoulas gibi örnekler üzerinden kültürel bağlamın önemini tartışmaktadır. Çalışmada kullanılan yöntemler, organolojik çözümleme, etnomüzikolojik bağlam analizi ve epistemolojik eleştiri olmak üzere üç başlıkta toplanmaktadır. Elde edilen bulgular, Paleolitik dönemde ses üretiminin yalnızca teknik bir süreç değil, topluluk kimliğini ve doğayla ilişkiyi ifade eden bir kültürel davranış biçimi olduğunu göstermektedir. Ayrıca, arkeolojik bulguların Avrupa tonal sistemine göre analiz edilmesi, dönemin çokkültürlü müzikal yapısını göz ardı eden anakronik bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra Paleolitik dönemin müzikal bulgularının etnomüzikolojik açıdan incelenmesi, müzik tarihini kronolojik bir gelişim çizgisinden ziyade kültürel bir süreklilik ve anlam üretim süreci olarak ele almayı gerektirmektedir. Bu yaklaşım, müzik arkeolojisi ile etnomüzikoloji arasında disiplinlerarası bir köprü kurarak, müziğin kökenine ilişkin tartışmalara yeni bir perspektif sunmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Müzik Arkeolojisi, etnomüzikoloji, organoloji, üflemeli çalgılar, etnoarkeoloji.

ABSTRACT

This study critically examines how the earliest forms of sound production in human history are interpreted in the context of contemporary musical perception, analyzing Paleolithic musical artifacts from an ethnomusicological perspective. Bone flutes, seashells, horns, and various wind instrument-like objects that have survived from the Paleolithic period to the present day reveal that music existed not only as an aesthetic phenomenon but also as a cultural, ritual, and communicative practice. However, the lack of direct sound or performative data in interpreting findings from this period poses a serious methodological problem. This situation leads to both epistemological and cultural misconceptions in understanding the musical experience of the past. The main objective of the research is to reveal the limitations of evaluating musical findings from the Paleolithic period through today's European-centered music epistemology. In this context, the study examines music archaeology data in conjunction with ethnoarchaeology, experimental archaeology, and ethnomusicology approaches; it discusses the importance of cultural context through examples such as Divje Babe, Geissenklösterle, Hohle Fels, Isturitz, and Marsoulas. The methods used in the study are grouped under three headings: organological analysis, ethnomusicological context analysis, and epistemological critique. The findings reveal that sound production in the Paleolithic period was not merely a technical process but a cultural behavior that expressed community identity and the relationship with nature. Furthermore, analyzing archaeological findings according to the European tonal system has been considered an anachronistic approach that disregards the multicultural musical structure of the period. In addition, examining the musical findings of the Paleolithic period from an ethnomusicological perspective requires approaching music history as a process of cultural continuity and meaning production rather than a chronological line of development. This approach establishes an interdisciplinary bridge between music archaeology and ethnomusicology, providing a new perspective on debates regarding the origins of music.
Keywords: Archaeology of Music, ethnomusicology, organology, wind instruments, ethnoarchaeology.

1. GİRİŞ

Paleolitik çağ (Kaba/Yontma/Eski Taş devri) alt, orta ve üst olmak üzere insanlığın en uzun süresini kapsayan üç döneme ayrılmaktadır. Yaklaşık olarak günümüzden 2.5-3 milyon ile 12.000 yılları arasında başlayıp bittiği düşünülen paleolitik dönem, insanın doğaya karşı çeşitli yontma ve işleme teknikleriyle ürettiği aletlerin arkeolojik tespitleriyle ortaya çıkmaktadır. Paleolitik dönemi önemli kılan sebeplerden biri, insan türünün bu dönemden itibaren yerküre üzerinde görülmesidir. Doğaya karşı bir üretim bilincine erişen insan, doğanın imkânlarından faydalanarak yaşamının devam etmesine fayda sağlayacak araçlar/aletler üretmektedir. Müzikal yapının somut göstergesi olan çalgılar da bu araçların/aletlerin içerisinde bulunmaktadır.

İnsan ile doğa ilişkisi içerisinde müzikal ifade biçimlerinin ortaya çıkışı, sadece estetik kavramı üzerinden düşünülmemelidir. Bu ifade biçimleri kültürel bellek ve toplumsal örgütlenmenin en eski göstergelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Paleolitik döneme ait müzik ile ilişkili olduğu tespit edilen bulgular, etnomüzikoloji açısından düşünüldüğünde, insanın ses üretme biçiminin araçsallığın ötesinde ritüel, iletişim ve kimlik biçimi olarak da anlamlandırılması gerekliliği üzerinden ele alınmalıdır. Ancak arkeolojik kazılar sonucunda elde edilen bulguların yorumlanmasındaki en temel sorun, bu bulguların müzikal kullanımına dair elimizde doğrudan sessel veya performatif verilerin bulunmamasıdır. Bu husus, geçmişin müzikal deneyimini bağlamsal olarak anlamlandırma çabasını hem epistemolojik hem de metodolojik açıdan problemli hale getirmektedir. Dolayısıyla bu makalenin problem durumu, paleolitik döneme ait müzikal bulguların günümüz müzik kültürleri üzerinden yeniden anlamlandırılmasının oluşturduğu tarihsel ve kültürel yanılgılardır.

Paleolitik döneme ait kemik flütler, deniz kabukları, boynuzlar ve çeşitli üflemeli çalgı benzeri kalıntıların sesin ilk üretim biçimlerine dair önemli ipuçları sunduğu varsayılır. Ancak bu bulgular, Avrupa merkezli müzik teorilerinin tonal yapı ve frekans mantığına göre ölçümlenmekte ve böylece dönemin olası çokkültürlü müzikal yapısı görmezden gelinmektedir (Both, 2009; Fritz vd., 2021). Oysa etnomüzikoloji disiplini, müziği yalnızca ses dizgesi olarak değil, üretildiği toplumsal bağlamla birlikte ele alır (Merriam, 1964; Nettl, 2005). Bu bakımdan, paleolitik döneme ait çalgıların analizinde organolojik yaklaşımın yanı sıra kültürel bağlamın da gözetildiği bir yaklaşım gerekmektedir.

Bu çalışma paleolitik dönemin müzikal bulgularını etnomüzikoloji perspektifinden ele alarak, tarihsel süreç içerisindeki ulaşılabilen en eski ses üretim biçimlerine dair yapılan modern yorumların eleştirel bir çözümlemesini sunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışma, müzik arkeolojisinin bulgularını etno-arkeolojik ve deneysel arkeoloji yaklaşımlarıyla birlikte değerlendirerek, arkeolojik bulguların müzikal işlevlerinin kültürel ve ritüel bağlamı içinde nasıl yeniden anlamlandırılabileceğini tartışmaktadır. Avrupa kıtasında —özellikle Almanya, Fransa ve Slovenya'da— ortaya çıkarılmış üst ve orta paleolitik döneme ait müzik aletleri makalenin kapsamını belirlemektedir. Bu bölgelere ait çalgılar olduğu düşünülen bulgular, müzik arkeolojisi literatüründe en çok tartışılan örnekler olmaları bakımından seçilmiştir (Conard vd., 2009; Münzel vd., 2002; Turk vd., 2020). Ancak bu kapsam, paleolitik dönemdeki müzikal davranışın yalnızca bu bölgelere özgü olduğu anlamından ziyade Afrika ve Asya merkezli göç ve kültürel etkileşimlerin, bu çalgı formlarının çeşitlenmesinde belirleyici olabileceği üzerinden düşünülmüştür. Makale içerisinde incelenen bulguların tamamı arkeolojik bağlamda bulunan nesnel verilere dayanmakta; dolayısıyla performatif, işitsel ve ritüel veriler doğrudan gözlemlenememektedir. Ayrıca, arkeolojik nesnelerin müzikal olarak yeniden inşasında kullanılan deneysel yöntemler kültürel bağlamdan kopuk icra biçimleri doğurabileceği için elde edilen seslerin özgün paleolitik icra biçimlerini tam olarak yansıtamayacağı göz önünde bulundurulmuştur. Çalışmanın örneklemi, müzik arkeolojisi literatüründe sistematik olarak belgelenmiş beş temel bulgudan oluşmaktadır: Slovenya'daki Divje Babe mağarası kemiği, Almanya'daki Geissenklösterle ve Hohle Fels flütleri, Fransa'daki Isturitz flütü ve Marsoulas deniz kabuğu. Bu bulguların seçilme nedeni, hem kronolojik olarak müzik tarihinin en eski bulgular olmaları hem de müzik arkeolojisinde metodolojik tartışmaların merkezinde yer almalarıdır.

Etnomüzikoloji literatürü, geçmişin seslerine dair yorumlamalarda kültürel sürekliliği ve toplumsal işlevi merkeze alır. Merriam'ın (1964) "sound (ses)–behavior (davramış)–concept (kavram)" üçlemesi bu bağlamda önemli bir teorik çerçeve sunar. Bu model, çalgının yalnızca fiziksel bir nesne olarak değil, bir kültürün davranış kalıplarını ve düşünme biçimlerini yansıtan bir sembolik sistem olarak incelenmesini önerir (s. 45). Dolayısıyla, paleolitik döneme ait bulguların yalnızca organolojik analizlerle değil, olası kültürel temsillerinin izleriyle birlikte değerlendirilmesi hem müzik arkeolojisi hem de etnomüzikoloji açısından zorunluluk arz etmektedir.

Bu makale, müzik arkeolojisi ve etnomüzikoloji disiplinlerinin birleşiminde konumlanan nitel bir incelemedir. Makalede, ulaşılabilen en eski müzik uygulamalarına ilişkin arkeolojik bulguların kültürel bağlamlarını anlamaya yönelik betimsel, karşılaştırmalı ve eleştirel analiz yöntemleri kullanıldı. Çalışma, doğrudan ses kayıtları ya da performatif gözlemler içermediği için arkeolojik nesneler üzerinden yürütülen ikincil veri analiziyle sınırlıdır. Veri kaynağını, literatürde müzikal işlevi bulunduğu kabul edilen paleolitik dönem bulgularına ilişkin bilimsel yayınlar ve etnomüzikolojik yorumlar oluşturmaktadır (Both, 2009; Conard vd., 2009; Münzel vd., 2002; Fritz vd., 2021; Onuk, 2019). Bu bağlamda araştırma, arkeolojik materyallerin organolojik ve bağlamsal değerlendirmesine dayanmaktadır.

Veri setlerinin analizinde üç temel yaklaşım benimsenmiştir:

1. Organolojik çözümleme: Bulunan nesnelerin yapı malzemesi, biçimsel özellikleri ve delik sistemleri incelenmiş; günümüz çalgılarıyla biçimsel benzerlikleri ortaya konulmuştur.
2. Etnomüzikolojik bağlam analizi: Merriam'ın (1964) "sound–behavior–concept" modelinden hareketle, çalgıların olası kültürel işlevleri, toplumsal ritüeller ve iletişim biçimleriyle ilişkisel olarak ele alınmıştır.
3. Epistemolojik eleştiri: Arkeolojik bulguların Batı müzik teorisi referanslarıyla yorumlanmasının oluşturduğu metodolojik yanlılıklar değerlendirilmiştir.

Bu üçlü yöntem, hem geçmişin müzik kültürünü günümüz paradigmalarından bağımsız anlamlandırmayı hem de müzik arkeolojisinin sınırlarını etnomüzikolojik bir bakış açısıyla genişletmeyi amaçlamaktadır. Bu makalede, "tekil bulguların kronolojik sıralaması" yerine, bu bulguların kültürel temsillerini ve performatif olasılıklarını merkeze alan bir okuma biçimini önerdim.

Sonuç olarak, bu çalışmada paleolitik dönemin müzikal bulguları, çağdaş etnomüzikoloji yaklaşımının sunduğu kuramsal araçlarla yeniden okunarak, geçmişin ses üretim pratiklerinin bugünün kültürel ve metodolojik sınırları içinde nasıl yeniden inşa edildiği ele alınacaktır. Böylece, müzik arkeolojisi ile etnomüzikoloji arasında disiplinlerarası bir köprü kurularak, müziğin tarihsel kökenine dair söylemlerin daha bütüncül ve eleştirel bir biçimde yeniden tartışılması amaçlanmaktadır.

2. BULGULAR

2.1. Paleolitik Dönemlere Ait Çalgılar

Müziksiz bir toplumun olamayacağı düşüncesi genel geçer ve varsayımsal bir söylemdir. Eski çağlarda yaşayan toplumların kültürel yapıları arkeolojik kazılarda elde edilen bulgular üzerinden tespit edilmektedir. Bu bulgular kimi zaman net bir veri sağlarken kimi zaman da bu verilerin hangi amaçla kullanıldığının varsayımı üzerinden bir çıkarsamaya sebep olmaktadır. Müzik amaçlı kullanıldığı düşünülen çalgıların şu ana kadar en eski bulguları üst paleolitik döneme denk gelmektedir. Üst paleolitik dönemde birkaç tür müzik aleti benzer nesneler keşfedilmiştir. Bunlar ren geyiği veya mağara ayısı kemiği, deniz kabuğu ve fildişi gibi hayvan malzemelerinden elde edilen küçük kemik düdükler, uzun kemik flütler, boynuzlu deniz kabuğu ve boğa böğürtendir. Bu dönemde ağaç ve deriden yapılmış çalgıların olduğu düşünülse de yer altında korunamadığı için günümüze kadar herhangi bir keşif yapılamamıştır.

Orta Paleolitik döneme ait müzik aletlerinin başında Kuzeybatı Slovenya'da Divje Babe mağarasında bulunan bir mağara ayısının uyluk kemiği gelmektedir (Turk vd. 2020). Araştırmacılara bu kemiğin müzik aleti olduğunu düşündüren şey üzerinde müzik aletine benzer biçimde deliklerinin bulunmasıdır. Fakat bu deliklerin yırtıcı hayvanlar tarafından mı yoksa insan tarafından mı oluşturulduğu hâlâ tartışma konusudur. Mağara ayısına ait bu uyluk kemiğinin yaşı araştırmacılar arasında bir belirsizliğe yol açmaktadır. 44.000 ile 42.000 yıllık olduğu çeşitli kaynaklarda belirtilmektedir (D'Errico vd. 2017).

Şekil1. Tomaz Lauko, Slovenya Ulusal Müzesi (Museum of Slovenia http://iza.zrc-sazu.si/En/Raz_pal.html)

Almanya'da Geissenklösterle mağarasında bulunan üst paleolitik döneme ait mamut dişinden ve kuğunun kanat kemiğinden yapılmış kemik üflemeli çalgılara rastlanılmaktadır. Yaklaşık 37.000 yıllık olduğu ve kuğunun kanat kemiğinde yapıldığı düşünülen bu müzik aletinde üç delik bulunmaktadır (Münzel vd. 2002). Avrupalı müzik insanları tarafından replikası yapılan bu müzik aletinin do3, re3, fa3, si3 ve do4, re4, fa4 ses aralığında olduğu belirtilmektedir (Münzel vd., 2002, s. 108). Üflemeli çalgılarda ağız pozisyonuna ve üfleme tekniğine göre çok geniş skalalarda ses çıkartılabilindiği için bu durumun deneysel ve tahmini olduğunu belirtmek gerekir.

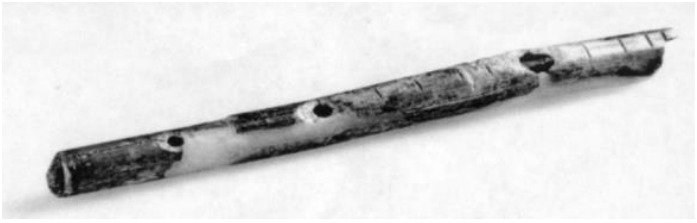

Şekil2. Hilde Jensen /Geißenklösterle Flüt – Keşif, Deneyler, Yeniden Yapılanma Susanne Münzel/Friedrich Seeberger/Wulf Hein

Almanya'nın Svabya bölgesinde yer alan Hohle Fels mağarasında üzerinde 4 delik bulunan bir Akbaba kemiği de araştırmacılar tarafından müzik aleti olarak nitelendirilmektedir. Araştırmacılar bu çalgının yaşının 35.000 ile 40.000 arasında olduğunu düşünmektedir (Conard vd. 2009).

Şekil3. H. Jensen/University of Tübingen https://www.nytimes.com/2009/06/25/science/25flute.html

Almanya'nın Svabya bölgesinde yer alan Vogelherd mağarasında bulunan üç deliğe sahip bir mamut dişi keşfedilmiştir.

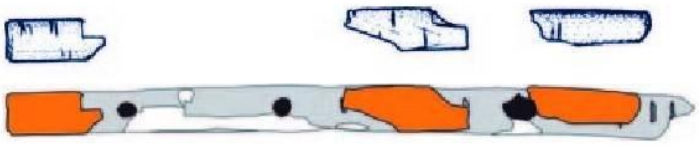

Şekil4. (Conard & Malina, 2008)

Fransa'da bulunan Isturitz mağarasında Akbaba kemiğinden yapılan ve 4 deliği bulunulan bir cismin de müzik aleti olduğu düşünülmektedir (Benito vd., 2014).

Şekil5. Francesco D'errico, http://science.sciencemag.org/content/306/5699/news-summaries

Fransa'da bulunan Marsoulas mağarasında keşfedilen boynuzlu deniz kabuğu yine bu örneklerden birisidir. Günümüzden 18.000 yıl öncesine ait olduğu düşünülen deniz kabuğunun, türünün en eski nefesli/üflemeli çalgısı olduğu düşünülmektedir (Fritz vd. 2021).

Şekil6. G. Tosallio, Musee du Quai Branly Jacques Chirac/E. Kasarherou

Buraya kadar aktardığım arkeolojik verilerin ışığında paelolitik dönemde bulunan çeşitli nesnelerin şekil ve biçim olarak günümüz müzik aletlerine benzerliği dikkat çekmektedir. Hayvan kemiği, hayvan dişi ve deniz kabuğu malzemelerinden oluşan bu materyallerin üzerindeki deliklerin bir insan mı yoksa bir yırtıcı havyan tarafından mı açıldığı sorusu hâlâ cevapsızdır. Bu konu arkeoloji, orgonoloji ve etnomüzikoloji disiplinlerinin kolektif çalışmasıyla belirlenebilir. Fakat eski çağlar ile ilgili öne sürülecek tek ve keskin görüşler bilimsel söylemden uzak görünmektedir. Yukarıda belirtilen materyallerin ses frekansları günümüz Avrupalı ve Amerikalı müzikologlar tarafından tespit edilmeye çalışılmaktadır. Fakat tespit edilen ses frekansları çoğunlukla Avrupa'nın tonal müziğinin ses sistemi referans alınarak bir sonuca bağlanmaktadır (Atema, 2004). Dünya'da Çin, Hindistan, Afrika ve Asya gibi coğrafyalarda yaşayan toplulukların birbirinden farklı müzik sistemleri bulunmaktadır. Paleolitik dönemde Afrika ve Asya üzerinden göç dalgalarının olduğu bu noktada önemli bir bilgidir. Almanya, Fransa ve Slovenya bölgelerinde bulunan, müzik amaçlı kullanıldığı düşünülen çeşitli materyallerin bu göç dalgasının etkisiyle yayıldığı ve farklı müzikal yapıda icra edilebileceği göz ardı edilmemesi gereken bir husustur. Paleolitik dönem insanının yaşadığı bölgeye ve edindiği kültürlenmeye göre değişkenlik gösteren ses üfleme ve müzikal davranış biçimi düşüncesinin bu çalışmalarda dikkat edilmesi gerekmektedir. Arkeolojik kazılarda elde edilen ve müzik amaçlı kullanıldığı düşünülen materyallerin, günümüzde yaşayan devletlerin ideolojik silahı konumunda olması geleceğe aktarılan bilgilerin geçersizliğine sebebiyet vermektedir.

Müzik arkeolojisi geçmiş dönemlerdeki farklı müzik kültürünün tespiti konusunda çalışan bir disiplindir. Geçmiş dönemde yaşayan toplumların hangi materyallerden müzik aleti yaptığı bir biçimde tespit edilse de o dönemde yaşayan insanların bu aletleri ne amaçla kullandığı ancak tahmini çıkarsamalara bağlıdır. O dönem ile ilgili elimizde sessel verilerin olmaması bu durum hakkında bilgi sahibi olmamızı engellemektedir. Özellikle paleolitik ve neolitik dönem için bu durum belirttiğim gibi şüphelidir. Araştırmacıların genel çıkarsamaları müziğin avcılık ve inançsal/inanç dışı ritüellerin müziksiz olamayacağı üzerinedir. Bulunan materyallerin çoğunun tahmini işlevselliği de bu ritüeller üzerinedir. Fakat materyallerin hangi amaçla kullanıldığını bilmediğimiz için o dönemin sosyokültürel bağlamı ve anlamı hakkında bir kanaatte bulunmak şu an için zor görünmektedir.

Alman müzik arkeoloğu Both (2009), 1960'lardan sonra geleneksel arkeolojiye karşı önerilen "Yeni Arkeoloji" yaklaşımının alt başlıkları olarak önerdiği etno-arkeoloji ve deneysel arkeoloji yaklaşımlarının müzik arkeoloji çalışmalarında uygulanması gerektiğini belirtmektedir (s. 2). Etnoarkeoloji, geçmişin kültürel kalıplarını anlamak için mevcut etnografik olayları incelemeyi amaçlamayan bir yaklaşım modelidir (Both, 2009, s. 6). Geçmiş ve şimdiki teknik süreçlerin arkeoloji ve etnografi yöntemiyle karşılaştırılmalı olarak incelenmesini esas alan etnoarkeoloji, sosyokültürel bağlamların ve performans biçimlerin değişebilirliği düşünüldüğünde öznel sonuçların ortaya çıkmasına sebep olabilir. Bir dönem avcılık için uygulanan müzikal performans günümüzde inançsal bir ritüele veya eğlence amaçlı başka bir işleve dönüşebilmektedir.

Deneysel arkeoloji ise eski dönemlerde bulunan materyallerin yeniden inşa edilerek yeniden yaratılması durumudur. Yani orijinal malzeme ve teknikler kullanılarak arkeolojik bulguların kopyalarının deneysel olarak üretilmesidir (Both, 2009). Paleolitik döneme ait bulgularda bu yöntem uygulanmaktadır. Fakat yukarıda da belirttiğim gibi o materyallerin icrası sırasındaki performans biçimlerini ve ses kültürlerini bilmediğimiz için her kültürden araştırmacı kendi müzikal yapısıyla o müzik aletini icra edecektir. Ayrıca bu türden bir müzikal performanslardaki sesler, nefes kontrolü ve parmak deliklerinin kapatılma biçimi gibi bazı tekniklerle değiştirilebilmektedir.

2.2. Arkeolojik Bulguların Organolojik İncelemesi

Divje Babe, Geissenklösterle, Hohle Fels, Isturitz, Marsoulas bulguları incelediğinde, günümüzde kullanılan üflemeli çalgılar ile benzerlik göstermeleri ve şimdilik ulaşılabilen en eski örnekler olması bakımında kıymeti haizdir. Ancak, ses deliklerinin sayısı, çalgıların malzeme yapısı, üfleme açıları ve sabit perdeli sistem kavramından daha çok değişken ses üretim biçimlerinin, bu çalgıların, değişken ses sistemlerine daha yakın olduğunu ileri sürmek mantıklı görünmektedir.

Geissenklösterle flütünün (Münzel vd., 2002) akustik olarak elde ettiği ses aralıklarının, do3, re3, fa3, si3 ve do4, re4, fa4 aralığındaki seslerle değerlendirilmesi, Marsoulas mağarasındaki deniz kabuğunun (Fritz vd., 2021) yalnızca sesle şekil alan nesnelerin özelliği değil, içinde sesin mekânla olan ilişkisini gösteren düz sağlanmış akustik "doğa rezonatörü" olarak "şekil-verme aracı" olan kabuk keşfi, sesin ritüelize kullanımı ile estetik form arasında örtük bir ilişki olabileceği üzerinden değerlendirilebilir. Bu tür incelemeler etnomüzikolojinin "müziği kültürel bir davranış biçimi olarak görme" yaklaşımı ile örtüşmektedir.

2.3. Kültürel ve Ritüel Bağlam

Merriam (1964) ve Blacking'in (1973) belirttiği üzere müzik, kültürün davranışsal bir uzantısıdır. Paleolitik dönemde ses üretimi, insanın çevresiyle kurduğu ilişkiyi anlamlandırma biçimlerinden biri olarak değerlendirilmelidir. Özellikle avcılık, doğanın taklit edilmesi, topluluk dayanışması ve ölüm ritüelleri gibi sosyal pratiklerde sesin belirleyici bir rol oynadığı düşünülmektedir. Conard vd. (2009)'nin belirttiği üzere Hohle Fels flütü, toplu yaşam alanlarına yakın bir bölgede bulunmuştur; bu da müziğin topluluk içi iletişim ve kimlik belirleme işleviyle ilişkilendirilebileceğini göstermektedir. Bu bağlamda etnomüzikolojik okuma, arkeolojik nesneyi yalnızca bir "müzik aleti" olarak değerlendirmenin yanı sıra kültürel bir aracı olarak ele alır. Ses üretiminin teknik biçimi kadar, o sesin hangi durumlarda ve hangi toplumsal anlamlarla üretildiği de önemlidir.

2.4. Epistemolojik Sorunlar ve Batı-merkezli Yaklaşımlar

Elde edilen bulguların büyük bölümü Batı Avrupa'da bulunduğu için, arkeolojik yorumlar genellikle Avrupa müzik sistemiyle ilişkilendirilmektedir. Ancak bu durum, tarihsel bir anakronizme yol açmaktadır. Ses frekanslarının La 440 hertz üzerinden yorumlanması, farklı kültürel müzik sistemlerinin göz ardı edildiğinin göstergesidir. Both (2009) ve Yücel (2021), müzik arkeolojisinin bu noktada etnomüzikolojiyle iş birliği yapması gerektiğini vurgulmaktadır. Çünkü geçmişin müziğinin, günümüz müzik diliyle ölçülemeyecek kadar farklı kültürel kodlara sahip olduğu artık bilinen bir gerçektir. Bu nedenle, paleolitik döneme ait çalgıların değerlendirilmesinde Avrupa notasyon sistemine bağlı ölçümler yerine, soundscape, performans antropolojisi ve ritüelistik müzik teorisi gibi kavramsal yaklaşımların kullanılması gerekmektedir. Bu yaklaşım, müziğin maddi kültür üzerinden değil, kültürel hafıza ve işlev üzerinden yeniden okunmasını sağlar.

3. SONUÇ

Sonuç olarak geçmişin müzik sesleri tamamen kaybolmuştur. Müzik aletlerinin ne zaman, nasıl ve neden üretildiği/seslendirildiği sorularının cevabı verilmediği sürece ancak tahmini bilgiler üretmekle kalınacaktır. Paleolitik döneme ait müzikal bulgular, yalnızca müziğin tarihsel başlangıç noktasını değil, aynı zamanda insanın çevresiyle kurduğu anlam ilişkisini de temsil etmektedir. Bu bağlamda, müziğin doğa ile kurulan bir iletişim biçimi, ritüel içeren bir eylem ve kültürel kimlik göstergesi olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. İncelenen Divje Babe, Geissenklösterle, Hohle Fels, Isturitz ve Marsoulas bulguları; insanın ses üretme eğiliminin yalnızca işlevsel veya estetik bağlamının dışında varoluşsal bir gereksinim olduğunu göstermektedir.

Elde edilen bulgular, müzik arkeolojisinin sunduğu organolojik verilerin ötesine geçilerek, etnomüzikolojinin sunduğu kültürel ve davranışsal perspektifle yorumlanması gerektiğini ortaya koymuştur. Çünkü bir çalgının biçimsel özellikleri, onun müziksel işlevini tam olarak açıklamaya yetmemektedir. Her müzikal nesne, üretildiği kültürel bağlam içinde anlam kazanır; bu nedenle paleolitik döneme ait çalgıların işlevleri yalnızca ses üretimiyle sınırlı değildir. Bu nesneler, doğayla iletişim kurma, topluluk kimliğini pekiştirme, kutsal olanla temas kurma gibi kültürel eylemlerin birer uzantısı olarak değerlendirilmelidir.

Bu çalışmanın ortaya koyduğu temel sonuçlardan biri, Batı merkezli müzik epistemolojisinin paleolitik müzik bulgularını anlamada sınırlı olduğudur. Bulunan materyallerin ses frekanslarının La 440 hertz gibi tonal Avrupa müziği üzerinden ölçümlenmesi, dönemin müzikal gerçekliğini tam olarak yansıtamaz. Çünkü paleolitik dönemdeki müzikal üretimin, sabit perde sisteminden ziyade, çevresel sesler, doğa taklitleri ve ritüelistik müzik uygulamaları üzerine kurulu tahmin edilemez sessel bir pratik olma ihtimali yüksektir. Bu nedenle, müziğin kökenine dair yapılan ve yapılacak çalışmaların yalnızca fiziksel bulgulara değil, soundscape (ses peyzajı) ve performans antropolojisi gibi yöntemsel yaklaşımlara da başvurması gerekmektedir. Ayrıca, geçmişin müzik uygulamaları anlamlandırılırken kültürel süreklilik kavramı da önem taşımaktadır. Günümüzde birçok yerel topluluğun ritüelistik müziklerinde hâlâ mikro-tonal seslerin, nefesli çalgıların ve döngüsel ritmik yapıların kullanılması, paleolitik dönemin müzikal davranışlarıyla benzer kültürel kodlara işaret etmektedir. Bu süreklilik, müziğin yalnızca zamansal bir olgu olmadığını; insan bilincinde, bedensel eylemde ve kolektif hafızada yer alan bir kültürel refleks olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, paleolitik dönemin müzikal bulgularını etnomüzikolojik açıdan değerlendirmek, müzik tarihini yalnızca kronolojik bir gelişim çizgisi olarak değil, kültürel bir süreklilik ve anlam üretimi süreci olarak okumayı gerektirir. Bu yaklaşımla müzik arkeolojisi ve etnomüzikoloji arasında kurulacak yöntemsel bağlılık, geçmişin seslerini bugünün bilimsel duyarlılığı içinde yeniden nasıl ele alınması gerektiğini sorgulamamıza ihtiyaç duyar. Dolayısıyla, müziğin kökenine dair her yeni keşif, yalnızca arkeolojik bir veri değil, aynı zamanda insanın kendini, doğayı ve kutsalı nasıl duyumsadığına dair bir kültürel tanıklık olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Atema, J. (2004). Old bone flutes. Pan, 18-23. http://www.bio.umass.edu/biology/kunkel/pub/lobster/Atema/Atema_Old_Bone_flutes-Pan2004.pdf

Benito, C. G., Pérez, C. M., & Gracia, M. A. (2014). *Flute of Isturitz? Experimental reproduction and archaeomusicological analysis.* XVII International Congress of Prehistoric and Protohistoric Sciences, Burgos. https://doi.org/10.13140/2.1.2586.0484

Blacking, J. (1973). *How musical is man?* Seattle: University of Washington Press.

Both, A. A. (2009). Music archaeology: Some methodological and theoretical considerations. *Yearbook for Traditional Music, 41*, 1–11.

Fritz, C., Tosello, G., Fleury, G., Kasarherou, E., Walter, P., Duranthon, F., Gaillard, P., & Tardieu, J. (2021). First record of the sound produced by the oldest Upper Paleolithic seashell horn. *Science Advances, 7*(8), eabe9510. https://doi.org/10.1126/sciadv.abe9510

Conard, N. J., Malina, M., & Münzel, S. C. (2009). New flutes document the earliest musical tradition in southwestern Germany. *Nature, 460*(7256), 737–740. https://doi.org/10.1038/nature08169

D'Errico, F., Villa, P., Llona, A. C., & Idarraga, R. R. (1998). A Middle Palaeolithic origin of music? Using cave-bear bone accumulations to assess the Divje Babe I bone 'flute'. Antiquity, 72(275), 65-79. doi:10.1017/S0003598X00086282

Merriam, A. P. (1964). *The anthropology of music.* Evanston: Northwestern University Press.

Münzel, S. C., Seeberger, F., & Hein, W. (2002). The Geissenklösterle flute—Discovery, experiments, reconstruction. In E. Hickmann, A. D. Kilmer, & R. Eichmann (Eds.), *Studien zur Musikarchäologie III: Archäologie früher Klangerzeugung und Tonordnung; Musikarchäologie in der Ägäis und Anatolien* (pp. 107–118). Rahden/Westfalen: Verlag Marie Leidorf GmbH.

Nettl, B. (2005). *The study of ethnomusicology: Thirty-one issues and concepts.* Urbana: University of Illinois Press.

Onuk, Ö. (2019). Dünyanın en eski çalgıları: Taş devri flütleri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8*(1), 176–184.

Turk, M., Turk, I., & Otte, M. (2020). The Neanderthal musical instrument from Divje Babe I Cave (Slovenia): A critical review of the discussion. *Applied Sciences, 10*(4), 1226. https://doi.org/10.3390/app10041226

Yücel, Ç. (2021). Müziğin kökenine yönelik arkeolojik bir değerlendirme. *Lokman Hekim Dergisi, 11*(1), 16–29.